

१-२ लोपामुद्रा, ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः, ५-६ अगस्त्यशिष्यो ब्रह्मचारी। रतिः। त्रिष्टुप्, ५ बृहती

पूर्वीरहं शरदः शश्रमाणा दोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः।

मिनाति श्रियं जरिमा तनूनामप्यु नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः ॥ १.१७९.०१

पत्नी वदति- अहम्। दोषा वस्तोः उषसः- अहर्निशम्। शरदः- संवत्सरान्। जरयन्तीः। तनूनां श्रियम्- रूपसौन्दर्यम्। जरिमा- जरा। मिनाति- हिनस्ति। अपि- अपि च। नु- क्षिप्रम्। पत्नीः- जायाः। वृषणः- रेतः सेक्ताः पुरुषाः। न जगम्युः- न गच्छेयुः किम्। गच्छन्त्येवेति भावः। भवानेव नागच्छति ॥१॥

ये चिद्धि पूर्वं ऋतसाप आसन्साकं देवेभिरवदन्नृतानि।

ते चिदवासुर्नह्यन्तमापुः समू नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः ॥ १.१७९.०२

ये। पूर्वे- अस्मत्पूर्व्या आदर्शपुरुषाः। ऋतसापः- प्रकृतिनियतिभूतसत्येन जीवनं व्याप्नुवन्तः। आसन्- बभूवुः। देवेभिः- देवताभिः। साकम्- सार्धम्। ऋतानि- प्रकृतिनियतिविषये। अवदन्- संभाषणमकुर्वन्। ते अवासुः- ते च रेतः अवक्षिपन्ति। न अन्तमापुः- रतिनिरोधस्यान्तं न प्रापुः। हि- खलु। तस्मात् काले पत्नीगमनमेव शिष्टाचार इति भावः ॥२॥

न मृषा श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत्स्पृधो अभ्यश्नवाव।

जयावेदत्र शतनीथमाजिं यत्सम्यच्चा मिथुनावभ्यजाव ॥ १.१७९.०३

पतिर्वदति- यत्- यस्मात् कारणात् । देवाः- देवताः । अवन्ति- रक्षन्ति । तस्मात् कारणात् ।
श्रान्तम्- आवाभ्यां खिन्नम् । न मृषा- न व्यर्थम् । अस्मत्तपो न व्यर्थमिति भावः । विश्वाः- सर्वाः ।
इत्- एव । स्पृधः- स्पर्धाशक्तीः । अभ्यश्नवाव- आवां सह जयेव । शतनीथम्- प्रभूतभोगम् ।
आजिम्- कामयुद्धम् । अत्र । जयाव- आवां परस्परं जयेव । सम्यञ्चौ- सङ्गतौ । मिथुनौ-
मैथुन्यभावमुपेतौ । अभ्यजाव- अभिजयाव ॥३॥

नदस्य मा रुधतः काम आगन्नित आज्ञातो अमुतः कुतश्चित् ।

लोपामुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसन्तम् ॥ १.१७९.०४

नदस्य- समन्त्रतपस्विनम् । रुधतः- चित्तवृत्तिनिरोधकम् । मा- माम् । इतः- एतस्मात्स्थानात्
मानुषात् । कुतश्चित् अमुतः- अमुष्मादनिर्वचनीयाद्देवाच्च । कामः । आगत्- आगमत् । लोपामुद्रा-
शुष्कतपो लोपयतीति लोपा रतिः । तस्या मुद्रा प्रतीकभूता । अधीरा- रत्यर्थं प्रार्थयन्ती । धीरम्-
अगस्त्यं जडप्रतीकागस्तम्भकरं चित्तवृत्तिनिरोधकमुपासकम् । श्वसन्तम्- प्राणायामनिष्ठम् ।
वृषणम्- सेक्कारम् । नी रिणाति- नितरां गच्छति । धयति- अनुभवति च ॥४॥

इमं नु सोममन्तितो हृत्सु पीतमुप ब्रुवे ।

यत्सीमागश्चकृमा तत्सु मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः ॥ १.१७९.०५

हृत्सु अन्तितः- हृदन्तः । पीतम्- अनुभूतम् । इमम्- एतम् । सोमम्- अध्यात्मरसम् । उप ब्रुवे-
वदामि । सीम्- सर्वतः । यत् । आगः- चित्तवृत्तिनिरोधाख्यतपोऽन्तरायभूतं मैथुनम् । चकृम-
कृतवन्तः । तत् । सु मृळयतु- प्रसन्नतां यातु । वृत्तिनिरोधाय यत्नं कुर्वच्चित्तं मैथुनेन क्षुब्धं
पुनरध्यात्मरसेन प्रसन्नतां यात्विति भावः । अथवा । हृत्सु अन्तितः- हृदन्तः । पीतम्- अनुभूतम् ।
इमम्- एतम् । सोमम्- भोगरसम् । उप ब्रुवे- वदामि । सीम्- सर्वतः । यत् । आगः-

चिरन्तनकालपत्नीप्रार्थनोपबृंहितरतिनिराकरणम् ।। चकृम- कृतवन्तः । तत् । सु मृळयतु- शमं
यातु । शुष्कतपसा रतिविहीनं चित्तं रत्या प्रसन्नतां यातु । मर्त्यः- मनुष्यः । पुलुकामः- पृथुकामः ।
हि- खलु ॥५॥

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वशिषौ जगाम ॥ १.१७९.०६

खनित्रैः- खननसाधनैः । खनमानः- खननं रचयन् । मन्त्रादिखनित्रैरध्यात्मसाधनं कुर्वन्निति भावः ।
अगस्त्यः- आत्मसूर्यावारकजडगिरिस्तम्भकः । प्रजामपत्यम्- प्रकर्षजन्मयुक्तसन्ततिम् । बलम्-
वीर्यम् । इच्छमानः- कामयमानस्तदर्थमपि प्रयत्नं कुर्वन् । उग्रः- जितेन्द्रियः । ऋषिः- सूक्ष्मदर्शी ।
उभौ वर्णौ- वरणीये अभ्युदयनिःश्रेयसे । पुपोष- अपोषयत् । देवेषु- देवतासु । सत्याः- अवितथाः ।
आशिषः- या आशिषः स्थितास्ताः । जगाम- प्राप । लोपामुद्रागस्त्ययोः रतितपोनिष्ठयोः
समन्वयाय रतितपसोरभ्युदयनिःश्रेयसप्रतीकयोः समन्वयायेदं सूक्तम् । रतिं प्रपत्स्ये कुलधर्मवर्धिनीं
सतां पथि स्वैर्नियमैः परैः स्थित इति रामवचनम् ॥६॥